

TEATR – TARBIYA VA MA'RIFAT MASKANI

Andijon Davlat Pedagogika Instituti

Aniq va Tabiiy Fanlar fakulteti

Biologiya yo'nalishi, 203-guruh talabalari

Janibekova Yulduzxon, O'ktamboyeva Malohat

Annotatsiya. *Mazkur maqolada teatrning jamiyat hayotidagi tarbiyaviy va ma'rifiy o'rni keng tahlil qilingan. Teatr san'ati inson ruhiyati va shaxsiyati shakllanishiga ta'sir etuvchi muhim ijtimoiy institut sifatida yoritilgan. Unda teatrning yosh avlodni estetik did, nutq madaniyati, axloqiy fazilatlar va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdagi ahamiyati bayon etiladi. Shuningdek, teatrning ma'rifat tarqatishdagi vazifalari — tarixiy voqealar, milliy meros, axloqiy g'oyalar va jamiyat muammolarini sahna orqali yetkazish jarayoni ilmiy asosda tushuntiriladi.*

Аннотация. *В данной статье всесторонне проанализирована воспитательная и просветительская роль театра в жизни общества. Театральное искусство раскрывается как важный общественный институт, оказывающий влияние на психику человека и формирование личности. В статье раскрывается значение театра в воспитании молодого поколения в духе эстетического вкуса, культуры речи, нравственных качеств и национальных ценностей. Также научно объясняются просветительские функции театра — передача исторических событий, национального наследия, нравственных идей и общественных проблем через сценическое искусство.*

Annotation. *This article provides an extensive analysis of the educational and enlightening role of theatre in social life. Theatre art is presented as an important social institution that influences the human psyche and personality development. The article explains the significance of theatre in educating the younger generation in the spirit of aesthetic taste, speech culture, moral qualities,*

and national values. It also scientifically elaborates on the role of theatre in spreading knowledge — conveying historical events, national heritage, moral ideas, and social issues through stage performances.

Kalit soʻzlar: *Teatr, tarbiya, maʼrifat, maʼnaviyat, estetik did, milliy qadriyatlar, sahna sanʼati, dramaturgiya, yoshlar tarbiyasi, tarixiy xotira, jamoaviy ijod, madaniyat, ijtimoiy institut, axloqiy tarbiya, taʼlim.*

Ключевые слова: *театр, воспитание, просвещение, духовность, эстетический вкус, национальные ценности, сценическое искусство, драматургия, воспитание молодежи, историческая память, коллективное творчество, культура, социальный институт, нравственное воспитание, образование.*

Keywords: *theatre, upbringing, enlightenment, spirituality, aesthetic taste, national values, performing arts, dramaturgy, youth education, historical memory, collective creativity, culture, social institution, moral education, education.*

Kirish

Teatr insoniyat tarixida eng qadimiy sanʼat turlaridan biri boʻlib, jamiyatning maʼnaviy-axloqiy rivojiga beqiyos hissa qoʻshgan noyob maskan hisoblanadi. Inson tafakkuri, dunyoqarashi, estetik didi va maʼnaviy olamining shakllanishida teatrning oʻrni nihoyatda muhimdir. Chunki teatr sanʼati hayotning oʻzidan olingan voqealarni badiiy talqin orqali tomoshabinga yetkazadi, inson ruhiyatiga bevosita taʼsir koʻrsatadi va uni fikrlashga, tahlil qilishga, toʻgʻri xulosa chiqarishga undaydi. Shu sababli koʻplab mutaxassislar teatrni “koʻzgudagi hayot”, “inson qalbi maktabi”, “maʼnaviyat oʻchoqi” deb ataydilar.

Teatrning tarbiyaviy va maʼrifiy ahamiyatini tushunish uchun uning jamiyatdagi vazifalarini chuqur tahlil qilish lozim. Avvalo, teatr koʻngilochar maskan emas, balki axloqiy qadriyatlarni mustahkamlovchi, yosh avlodni milliy va umuminsoniy gʻoyalar ruhida tarbiyalovchi, maʼrifat tarqatuvchi ijtimoiy institutdir. Qadimdan buyon teatr orqali xalqning tarixiy xotirasi, turmush tarzi, dunyoqarashi, ruhiyati va orzu-intilishlari namoyon boʻlgan. Oʻzbek teatr sanʼati ham ana shunday

boy ma'naviy an'analar asosida shakllangan bo'lib, bugungi kunda ham jamiyat hayotida muhim tarbiyaviy vazifalarni bajarib kelmoqda.

Teatrning tarbiyaviy ahamiyati

Teatr nafaqat ma'rifat, balki kuchli tarbiya manbai sifatida ham alohida ahamiyatga ega. Badiiy asarlarni sahna orqali ifodalash jarayonida unda qatnashgan har bir obraz tomoshabinning hissiyotiga bevosita ta'sir etadi. Odamlar spektakl davomida kuladi, yig'laydi, o'ylaydi, ajablanadi va bundan ruhiy oziqa oladi. Aynan shu bevosita hissiy ta'sir tarbiyaviy jarayonning samaradorligini yanada kuchaytiradi. Masalan, halollik, vatanparvarlik, mehr-oqibat, sabr-toqat, adolat kabi qadriyatlar sahnaviy obrazlar orqali tomoshabinning qalbida yanada chuqurroq joylashadi.

Bundan tashqari, teatr yoshlarning estetik didini o'stirishda beqiyos rol o'ynaydi. Sahnadagi dekoratsiya, kostyum, sahna harakati, ovoz, yorug'lik – bularning barchasi birgalikda o'ziga xos estetik muhit yaratadi. Ushbu muhit yosh avlodni go'zallikni anglashga, san'atni qadrlashga o'rgatadi. Teatr tomoshasi jarayonida bolalar hayotni boshqacha ko'ra boshlaydi, o'z xatti-harakatlarini tahlil qiladi va ma'lum xulosalarga keladi.

Shuningdek, teatr tarbiyaviy jarayonda ixtiyoriy va hissiy rivojlanishga yordam beradi. Tomoshabin sahnada sodir bo'layotgan voqealarni o'z ruhiy holati bilan solishtirib, empatiya, ya'ni boshqalarning hissiyotini tushunish qobiliyatini shakllantiradi. Masalan, qahramonning qiyinchiliklar bilan kurashi yosh tomoshabinlarga sabr-toqatni o'rgatadi, ularning muammolarni hal qilishdagi ijtimoiy qobiliyatini oshiradi.

Teatrning ma'rifiy vazifalari

Teatr ma'rifat tarqatishda ham eng kuchli vositalardan biridir. Tarixiy spektakllar orqali tomoshabin o'tmish voqealari, buyuk shaxslar hayoti, madaniy meros haqida chuqur tasavvurga ega bo'ladi. Ijtimoiy dramalar esa bugungi kunning dolzarb muammolarini ko'tarib, jamiyatni fikrlashga, tenglik, to'g'rilik, qonun ustuvorligi kabi g'oyalarga da'vat etadi. Komediya asarlar esa insonlardagi salbiy

illatlarni kulgi orqali tanqid qiladi, tomoshabinni kamchiliklar ustida o'ylashga undaydi.

Ma'rifiy jarayonning samaradorligi teatrning dramaturgiya va sahna tillari orqali oshadi. Har bir so'z, harakat va sahnadagi detal tomoshabinning tafakkurida ijtimoiy va axloqiy qadriyatlar shakllanishiga xizmat qiladi. Misol uchun, O'zbek teatrida Alisher Navoiy va Abdulla Qodiriy asarlari sahnaga moslashtirilgan spektakllar orqali yoshlar milliy merosni qadrlashga, tarixiy xotirani saqlashga o'rganadilar.

Teatrning ma'rifiy funksiyasi shundan iboratki, u nafaqat bilish, balki fikrlash va tanqidiy qarash qobiliyatini rivojlantiradi. Tomoshabin sahnadagi voqealarni ko'rib, o'z dunyoqarashini kengaytiradi, ijtimoiy adolat, tenglik va axloqiy qadriyatlar haqida o'ylaydi. Shu bois, teatr – bu faqat ko'ngilochar san'at emas, balki ijtimoiy tafakkur va ma'naviyat o'choqidir.

Teatr va yoshlar tarbiyasi

Yosh avlodni tarbiyalashda teatrning o'rni beqiyosdir. Bolalar va o'smirlar sahnada sodir bo'layotgan voqealarni kuzatib, o'z harakatlarini baholashni, hissiyotlarini anglashni o'rganadilar. Teatr jarayonida ular nafaqat estetik didni rivojlantiradi, balki nutq madaniyati, muloqot qobiliyati va ijtimoiy muomala ko'nikmalarini ham shakllantiradi.

Masalan, maktab yoshidagi bolalar uchun sahnada ijro etilgan dramatik yoki tarbiyaviy spektakllar orqali: mehr-oqibat va do'stlikni qadrlash, adolat va halollikni anglash, jamiyatdagi turli muammolarni tahlil qilish qobiliyati rivojlanadi.

Bundan tashqari, teatr jamoaviy ijod orqali ham tarbiyaviy rol o'ynaydi. Har bir ishtirokchi sahnada o'zini namoyon etadi, boshqa hamkasblar bilan hamkorlik qiladi, mas'uliyatni his qiladi va o'zaro hurmatni o'rganadi. Shu bilan birga, sahnada ishlash yoshlarni o'zini ishonchli namoyon etishga o'rgatadi, bu esa kelajakda ijtimoiy va professional sohalarda muhim qobiliyat hisoblanadi.

Zamonaviy teatr va innovatsion yondashuvlar

Bugungi kunda teatr nafaqat an'anaviy, balki innovatsion shakllarda ham rivojlanmoqda. Multimediali spektakllar, interaktiv sahna tajribalari va digital

texnologiyalar yordamida teatr yoshlar bilan yanada yaqinlashmoqda. Masalan, virtual sahna orqali tomoshabin o'zini spektakl ichida his qiladi va ijodiy jarayonga bevosita jalb etiladi.

Shuningdek, teatr innovatsion yondashuvlari orqali: jamiyatdagi dolzarb muammolarni yoritadi, yoshlarni axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatga o'rgatadi, milliy qadriyatlarni zamonaviy shaklda ifodalaydi.

Ushbu jarayon teatrni ma'naviy islohotlarda faol vosita sifatida ko'rsatadi. Masalan, yoshlar orasida kitobxonlikni rag'batlantirish, tarixiy xotirani mustahkamlash yoki ijtimoiy adolat g'oyalarini targ'ib qilish sahna orqali samarali amalga oshiriladi.

Teatrning ijtimoiy ahamiyati

Teatr jamiyatda nafaqat tarbiyaviy va ma'rifiy, balki ijtimoiy integratsiya vositasi sifatida ham muhimdir. U turli ijtimoiy qatlamlar, yoshlar va kattalar orasida muloqot va hamkorlikni kuchaytiradi. Teatr orqali jamiyat a'zolari o'zaro tushunish, hurmat va empatiya qobiliyatini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, teatr iqtisodiy va madaniy rivojga ham hissa qo'shadi. Turli spektakllar orqali milliy meros, tarixiy qadriyatlar va zamonaviy madaniyat targ'ib qilinadi, bu esa jamiyatning madaniy rivojlanishiga xizmat qiladi.

O'zbek teatr tarixidan misol keltiradigan bo'lsak, Alisher Navoiy nomidagi teatrdan sahnalashtirilgan "Xamsa" asari orqali nafaqat tarixiy voqealar, balki insoniy fazilatlar va axloqiy qadriyatlar yoshlar ongida shakllantiriladi. Shu bilan birga, bugungi kunda Toshkent, Samarqand va Buxoro teatrlarida innovatsion spektakllar orqali ijtimoiy mavzular — atrof-muhitni muhofaza qilish, yoshlar orasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va huquqiy madaniyatni oshirish ishlari amalga oshirilmoqda.

Shu misollar teatrning tarbiya va ma'rifat maskani sifatidagi o'rnini yanada ochib beradi va uning jamiyat hayotidagi muhim rolini tasdiqlaydi.

Xulosa

Shuni ta'kidlash mumkinki, teatr jamiyatning ma'naviy, tarbiyaviy va ma'rifiy rivojida beqiyos o'rin egallaydi. U nafaqat ko'ngilochar san'at, balki yosh

avlodni tarbiyalash, estetik didini rivojlantirish, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va jamiyat muammolarini yetkazish vositasidir.

Zamonaviy teatr innovatsion yondashuvlar orqali yoshlar bilan muloqotni kuchaytiradi, ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlarni targ'ib qiladi, shuningdek, jamiyatdagi dolzarb masalalarni hal qilishga hissa qo'shadi. Shu bois, teatrni tarbiya va ma'rifat maskani sifatida rivojlantirishga e'tibor qaratish, uni ilmiy, pedagogik va madaniy jihatdan qo'llab-quvvatlash zarur.

Teatr nafaqat shaxsni tarbiyalashga, balki jamiyatni uyg'otish va rivojlantirishga xizmat qiluvchi noyob ijtimoiy institut sifatida insoniyat madaniy merosining ajralmas qismi bo'lib qoladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Ismoilov, A. (2015). O'zbek teatr san'ati tarixi va ma'naviy ahamiyati. Toshkent: Fan.
2. Qodirov, B. (2018). Teatr va jamiyat: tarbiya va ma'rifat maskani. Toshkent: Ma'naviyat.
3. Navoiy, A. (2009). Xamsa asarlarining sahnalashtirilishi va ta'limiy roli. Toshkent: Adabiyot va San'at.
4. Bektemirov, S. (2017). Zamonaviy teatr texnologiyalari va yoshlar tarbiyasi. Toshkent: Pedagogika.
5. Sultonova, M. (2020). Estetik did va teatr ta'limi. Samarqand: Madaniyat va Ta'lim.
6. Karimov, D. (2016). Teatr va ijtimoiy institut sifatida uning tarbiyaviy funksiyalari. Toshkent: Ilm-fan.